

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Proměna královské moci vrcholného středověku

Tematická oblast	Přemyslovské Čechy
Datum vytvoření	15. 12. 2012
Ročník	6. ročník osmiletého nebo 1. ročník čtyřletého gymnázia
Stručný obsah	Student se seznámí s kulturním pozadím vrcholného středověku v Čechách. Uvědomí si, že i k nám pronikla rytířská kultura a naše „české nebe“ se rozšířilo o nové světce.
Způsob využití	Studenti samostatně ve skupinách nastudují text pracovního listu a poté seznámí třídu se stručným výtahem. Jednotlivé výtahy společně porovnejte.
Autor	Mgr. Michael Dvorský
Kód	VY_32_INOVACE_18_DDVR02

Změny modelu panovnické moci za přemyslovských králů

V 1. polovině 13. století ztrácí svou původní funkci většina hradišť. Některá se mění v panovnické hrady různého významu, v sousedství dalších vznikají města. Příčinou byl dlouhodobý hospodářský vývoj, v němž se prosazovalo svobodné vlastnictví šlechty a tržní vztahy. Provinční správa se mění v krajskou samosprávu šlechty a králem jmenovaných úředníků, zejména při ochraně bezpečnosti kraje (tzv. popravci z řad šlechty). Finanční správa se organizovala spíše z centra, za spolupráce vyšší šlechty nebo měšťanů, hlavním zdrojem příjmů se stala generální berně, vybíraná z každého "pluhu" a mlýna.

Pouze některé hrady si udržely roli velkých politických středisek a sídel samostatných soudů - kromě Prahy to byla zejména Olomouc, Brno, v menším významu Znojmo, Hradec (nad Moravicí), Plzeň (dnešní Starý Plzenec) atd. V celozemském měřítku, analogicky ke krajům, přejímá politickou a soudní autoritu vyšší šlechta.

Autonomní vývoj zemského práva vyvrcholil v Čechách vznikem zemského soudu v Praze na přelomu 40. a 50. let 13. století. Jeho mystickým ochráncem se stal sv. Václav; světec, nikoliv panovník, poháněl obžalované k soudu, jak to dokládá zachované pečeti. I když panovník zemskému soudu předsedal, nutně se na něm dostával do pozice jen "prvního mezi rovnými". Dále zde zasedali úředníci Pražského hradu a tzv. zemští kmeti z řad pánů, tj. příslušníků vyšší šlechty. Zemský soud na místě tvořil zákony ("nalézání práva") a jeho rozhodnutí mělo neodvolatelnou platnost. Při pražském zemském soudu byly zřízeny za Přemysla II. jako úřední knihy desky zemské.

Ráz panovnické moci se dále proměňuje. Zároveň se usiluje vymanit z tradičních vazeb k společenství urozených Čechů a Moravanů, kteří ho např. do korunovace nazývají knížetem. Jako zastaralé se jevílo původní charismatické určení vládce na základě přemyslovské rodové pověsti, z Vyšehradu zmizely lýkové střevice, údajně Přemysla Oráče, královská korunovace překryla svým sakrálním významem rituální obřad dosazování na stolec. Královská moc se inspirovala evropskými vzory a přecházela postupně k aktivnější politice vytváření finančních a mocenských zdrojů, jimiž by mohl vládce volně a přímo disponovat. Práva patřící výhradně do rukou krále se nazývaly regálie (regály). Byla odvozována z ideálního vlastnictví země, uplatňovala se velmi výhodně např. při těžbě stříbra, ražbě a výměně mincí apod. Termín "království" zahrnoval celou sféru přemyslovského státu, tedy i Moravu, a speciálně se vztahoval na důležité opory panovnické moci (dominia, tj. královské statky a města).

Heraldickým symbolem království se stal lev, jenž začal nahrazovat starší plaménkovou, tzv. svatováclavskou orlici. Ta se nyní přímo spojovala se sv. Václavem jako ochráncem zemského práva.

Zemská struktura na Moravě se dotvářela poněkud odlišněji a pomaleji než v Čechách, obě země však byly vzájemně otevřeny pro pohyb majetku a osob. Aby bylo udrženo fungování jednotného soustátí, neměla hodnost markraběte uvnitř státu význam plně suverénního vládce a královská rodina nadto usilovala o její přímé zajištění, zprvu prostřednictvím bratrů (Vladislav Jindřich, +1222; Vladislav, +1224; Přemysl I, +1239), pak kraleviců (Vladislav, Přemysl). Erbu lva užívali Přemyslovci i na Moravě, a jak je prokázáno, dvouocasý lev symbolizoval jejich vládu v obou zemích. Jistý "zrcadlový" vývoj Čech a Moravy ilustruje také fakt, že moravská šachovaná orlice vznikla zřejmě analogicky k plaménkové jako symbol zemského řádu a práva na Moravě. Teprve v 2. polovině 13. století se erby nově ustálily - dvouocasý lev jako znak českého království, šachovaná orlice moravského markrabství. Plaménková orlice zůstala symbolem sv. Václava.

Pouze šlechta ovšem umožňovala nejen legitimní nástup na trůn, ale i právní a politickou identitu státu. Díky rozsáhlé systematicky rozšiřované soustavě šlechtických panství byla udržena integrita českých zemí, jejichž okrajové oblasti byly ohroženy kolonizačními podniky německých feudálů, Krušnohoří bylo ovládáno Hrabšici, západní Čechy skupinou rodů a klášterů, cílevědomě byla rozdělena mezi přední české rody dosud slabě osídlená část severní Moravy. Vítkovci začali s plánovitou proměnou bažinatých a zalesněných jihočeských oblastí v kvetoucí kraje a pronikali majetkově za hranice. Jenom ojediněle, s přízní Přemyslovců, pronikly mezi českomoravskou šlechtu zahraniční rody (hrabě Arnold, zakladatel hradu Hukvaldy, Lichtenštejnové v Mikulově).

Úkoly:

1. Vysvětli model správy státu.
2. Jak se změnila pozice panovníka ve věcech zákonodárství?
3. Jaké postavení zaujímala v království Morava?
4. Vysvětli význam rostoucí moci šlechtických rodů.

Odpovědi:

1. Politickou autoritu přejímá na krajském principu šlechta nebo královští úředníci.
2. Zákonodárství bylo v rukou zemského soudu, jemuž předsedal panovník, ale byl pouze jeden z členů.
3. Moravský markrabě nebyl suverénní vládce, podléhal králi.
4. Šlechta zajišťovala identitu státu.

Literatura: Čornej, P., Čornejová, I., Rada, I., Vaníček, V.: Dějiny zemí Koruny české. Praha 1992